

УДК 373.015.31:37.018.1

РОЛЬ ПРАЦІ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ РОДИННИХ ВЗАЄМИН УЧНІВ

Л. А. Северинчук

В статті розкривається значення розвитку ціннісного ставлення учнів до праці з метою підвищення їх культури родинних взаємин. Проаналізовані погляди педагогів-класиків та сучасних науковців з питання трудового виховання у сім'ї. Розглянуті окремі аспекти проблеми формування працелюбності. Описані різні види праці. Обґрунтована необхідність свідомого оволодіння учнями навичками самопізнавальної діяльності.

Ключові слова: праця, родинні взаємини, культура родинних взаємин, самопізнавальна діяльність.

Постановка проблеми. Першочергову роль у формуванні особистості, без сумніву, відіграє родина. Родина – це маленька держава, повноцінне функціонування якої залежить від належного розподілу трудових обов'язків між її членами, їх емоційно-ціннісного ставлення до праці та відповідальності при виконанні будь-якої справи.

Проблема значення праці у процесі формування особистості школяра широко висвітлювалася у працях педагогів-класиків А. Макаренка, К. Ушинського, В. Сухомлинського.

Зміст і напрями родинного виховання у навчальних закладах, питання підготовки молоді до створення сім'ї, формування культури взаємин суб'єктів педагогічної діяльності досліджувалися науковцями Т. Алексєнко, І. Беха, О. Докукіної, М. Євтуха, Л. Канішевської, В. Кириченко, Г. Ковганич, Т. Кравченко, І. Мачуської, В. Омеляненка, В. Постового, Т. Черкашиної та інших вчених.

Аналіз наукових джерел підтверджує необхідність пошуку ефективних методів виховання культури родинних взаємин учнів під час освітнього процесу у навчальному закладі.

Метою статті є обґрунтування необхідності формування ціннісного ставлення учнів до праці з метою підвищення їх культури родинних взаємин.

Основний зміст статті. Під культурою родинних взаємин розуміємо норми та правила міжособистісної взаємодії між членами родини на засадах загальнолюдських морально-духовних цінностей.

Родинне виховання охоплює всі аспекти розвитку особистості. Однією з функцій родини є економічно-господарська, що обумовлює необхідність набуття учнями трудових навичок, формування в них відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків, що сприяє становленню їх самостійності.

За визначенням словника української мови, праця – це діяльність людини; сукупність цілеспрямованих дій, що потребують фізичної або розумової енергії і мають своїм призначенням створення матеріальних та духовних цінностей [6, с. 522].

Через працю проявляються здібності людини, рівень знань та вмінь, її прагнення [2, с. 23]. Саме у родині дитина здобуває перші уявлення про працю, усвідомлює необхідність оволодіння навичками самообслуговування та виконання різних видів діяльності з метою досягнення бажаного.

Розглядаючи питання трудового виховання у сім'ї, А. Макаренко зазначає: «Потрібно виховувати умілих людей, і чим більше трудових навичок, чим вони різноманітніші, тим людина цінніша. Імовірно, господарська безпорадність надзвичайно тяжке самопочуття особистості. Відчувати себе непристосованим до найнеобхіднішої і простої роботи, залежати від інших, бути постійно зобов'язаним – неймовірно болісно і соромно» [5, с. 287]. Міцну родину може створити лише самостійна людина, яка здобула освіту, працевлаштована, має стабільний дохід, і таким чином, здатна забезпечити належні умови свого життя і життя своїх рідних. Тому у процесі родинного виховання і в сім'ї і в навчальних закладах великого значення набуває мотивація дитини до самостійності через оволодіння якомога більшою кількістю трудових навичок, ознайомлення з найрізноманітнішими видами діяльності, що сприяє реалізації внутрішнього потенціалу, творчості.

Досліджуючи основи культури родинних взаємин, Е. Пінковська наголошує: «Проявляючи постійну турботу про побут, щоб дитина не робила нічого, крім уроків, виконуючи за неї всі домашні обов'язки та доглядаючи за нею, прислужуючи її забаганкам, така мати поступово розвине в дитині принцип зверхності над іншими людьми. Якщо мати, передбачаючи труднощі, постійно буде вмішуватися у справи дитини, допомагаючи їй, то в дитини не буде розвинений принцип самостійності» [8, с. 122].

З цієї метою дитина повинна змалечку мати коло обов'язків, посилюючи для неї відповідно до віку, стану здоров'я, нахилів тощо. Ці обов'язки починаються у ранньому дитинстві в ігровій формі, коли дитина робить перші кроки по засвоєнню соціальних, трудових навичок. При

цьому дитина потребує простору для творчості та самостійності у прийнятті рішень, виборі засобів виконання доручення [5, с. 285]. Поступово у дитини з'являється не тільки усвідомлення необхідності оволодіння навичками самообслуговування (умитися, почистити зуби, помити свою тарілку, випрати шкарпетки і т. п.), а й відповідальність за виконання постійних обов'язків (полити квіти, прибрати в домі, купити продукти тощо). Таким чином закладається фундамент працелюбності.

Формуванню працелюбності учнів сприяє, в першу чергу, особистий приклад їх батьків, інших родичів. Якщо у родині розподілені обов'язки між її членами з врахуванням їх здібностей, можливостей та бажань, а робота, яку ніхто не бажає робити, виконується кожним по графіку, то в дитини розвивається почуття справедливості, відповідальності, турботливості, поступливості. За таких умов дитина відчуває, що її праця потрібна іншим, що вона робить свій внесок у загальну справу. Якщо ж вся хатня робота звалена на плечі одного з членів родини, наприклад, матері, то у її сина може сформуватися неповага до майбутньої дружини, за норму буде сприйнятий батрацький труд жінки в родині. А в дівчинки, яка бачить постійно працюючу та стомлену матір, може розвинути рабська психологія, або ж навпаки, лій через протест проти праці [8, с. 25]. Отже, обов'язком батьків та завданням вчителя є виховання в дитині самостійності, відповідальності за виконання своїх обов'язків, любові до праці.

Педагог-класик В. Сухомлинський наголошує: «Найгірше, що часто супроводжує працю дітей, це думка, що вони роблять велику послугу дорослим і тому заслуговують на велику похвалу, навіть нагороду» [7, с. 87]. До такого ставлення дітей до праці призводять часті заохочення (а іноді і обдаровування!) їх від батьків, вихователів, вчителів навіть за невеликі успіхи. Щоб запобігти появі звички, а згодом і пристрасті до схвальної оцінки за прийняту норму у поведінці, навчанні, побуті тощо, слід відзначати не те, що дається дитині легко, а лише те, що досягнуте через подолання себе, докладання значних зусиль.

Значення подолання труднощів для розвитку дитини розкриває Ш. Амонашвілі: «Труднощі в фізичному, розумовому та духовно-моральному розвитку дитини – це сходинки, долаючи які, вона підіймається на п'єдестал людяності. Дитина відчуває – їй необхідно зміцнювати свої сили та задатки в подоланні труднощів. А нам необхідно готувати їй ці сходинки, кожна з яких буде спонукати до діяльності її фізичні та розумові задатки» [1, с. 21].

Лише той, хто сам сумлінно працює, спроможний гідно оцінити працю іншого, адже добре розуміє: щоб досягти успіху, позитивних результатів у будь-якій справі необхідно докласти чимало зусиль. Така

людина не заздритиме успіху іншого, а поважатиме його працю, розділить радість за його досягнення.

Як підкреслює А. Макаренко, праця позитивно впливає не тільки на фізичний розвиток, а найголовніше, на психічний та духовний, що призводить до успіху як в суспільно-виробничому, так і особистому житті. Людина, яка багато що вміє робити, якій багато що вдається, яка не губиться перед неочікуваним, звичайно, живе веселіше і щасливіше, ніж та, яка не вміє обслуговувати себе, завжди потребує чи то няньки, чи то послуги, чи то допомоги [5, с. 96-97]. Людина, яка розуміє, що розвинути свої здібності, здобути нові знання і досягти нових висот можливо лише через працю, докладатиме зусиль, долаючи перешкоди, наполегливо просуватиметься до своєї мети, трансформуючи можливі розчарування завдяки працелюбності в активність, бадьорість та радість. Таким чином формується свідомість розумно мислячої людини з високим рівнем внутрішньої культури та культури взаємин у родині, яка має позитивне мислення та оптимістичне ставлення до життя [3].

Отже, педагоги-класики і сучасні науковці одностайні в думці, що праця слугує профілактикою розвитку та споживацького ставлення до оточуючих, заздрощів до їх успіхів, формує повагу та вдячність до праці інших членів родини.

Формування вміння учнів організувати свою життєдіяльність у родині відбувається завдяки встановленню доцільного режиму праці та відпочинку. Слід враховувати, що найкращим відпочинком є зміна видів праці: фізичної, розумової, душевної, духовної. При цьому фізична праця, насамперед, забезпечує побутові потреби. Розумова праця передбачає вміння мислити логічно, розмірковувати про добро і зло, читання книг, обговорення фільмів, спектаклів, побутових проблем. Душевна праця полягає у спогляданні природи та турботі про все живе («братів наших менших»), спогляданні творів мистецтва, прослуховування музики тощо. Духовне сходження відбувається в міру розвитку таких чеснот, як скромність, вдячність, відповідальність, співчуття, вміння прощати [8, с. 169]. Таке розуміння видів праці сприяє усвідомленню учнів того, що творче життя, реалізація свого потенціалу можливі лише через працю: фізичну, розумову, душевну та духовну.

З усвідомленням необхідності учнями своєї участі у суспільно корисній діяльності поступово виховується потреба у праці, і разом з цим, формуються прагнення досягнення своєї мети, розуміння вимог до якості праці, вміння враховувати свої сили та вміння відповідно до наявних умов та визначеного терміну виконання, здатність аналізувати та коригувати її результати [2, с. 23]. Тому важливо навчити учнів, перш ніж розпочати

будь-яку справу, усвідомити мету своїх дій, для кого вона потрібна, чи на часі ця справа, а також зважити свої сили та можливості [8, с. 25]. Дотримання принципу доцільності та сумірності під час виконання своїх обов'язків сприяє підвищенню рівня культури комунікацій в родині.

По мірі розвитку особистості розширюється масштаб її діяльності – від особистісних інтересів до інтересів сім'ї, колективу, міста, держави, планети. Слід зазначити, що чим безкорисливіше спонукання до діяльності, тим більший масштаб і вища якість виконання справи [2, с. 23]. У гармонійній родині з високим рівнем культури взаємин кожен діє не лише з врахуванням інтересів, нахилів, здібностей, можливостей усіх її членів (масштаб родини), а й намагається бути корисним для свого колективу (діти в класі, в секції і т. п.), свого міста, держави. Зазначене проявляється через намагання робити якісно будь-яку довірену справу, а в подальшому – досягнення професіоналізму, участь у громадській діяльності, що передбачає розвиток безкорисності задля служіння ідеї гуманізму та еволюції.

Вміння долати труднощі, з якими пов'язана праця, наслідуючи духовно-моральну настанову «краще – ворог хорошого», сприяє набуттю учнями нового досвіду, нових умінь, а отже, формуванню організованості, впевненості у своїх силах та почуття власної гідності. При цьому страх зробити помилку та виглядати недосконалим в очах оточуючих трансформується в активність та рішучість, вміння програвати, не впадати в стан розчарування, тобто виправляти свої неповноцінні якості, та діяти далі на шляху досягнення поставленої мети.

Зазначене можливе за умови здійснення учнями об'єктивної самооцінки бажань, спонукань, вчинків, оволодіння навичками самопізнавальної діяльності. Уміння виявляти власні негативні якості, які можуть стати на заваді у здійсненні запланованого, та трансформувати їх у позитивні, дають можливість досягати успіху у розпочатій справі та взаємодіяти з іншими членами родини на основі правдивості, миролюбності, вдячності. Завдяки самоконтролю та самоуправлінню своїми бажаннями, емоціями, думками розвивається самодисципліна та самоорганізація, формується почуття міри, самовладання та позитивне мислення [4, с.22], які є складовими культури родинних взаємин.

Висновки. Таким чином, спонукання учнів до цілеспрямованої роботи над собою в форматі системного самопізнання та самовдосконалення супроводжується розвитком в них таких необхідних для свідомої життєдіяльності якостей як працелюбність, активність, бадьорість, радість, самостійність, скромність, вдячність, взаємодопомога, взаємодовіра, що сприяє підвищенню рівня їх культури родинних

взаємин. **Перспективи подальших досліджень** вбачаємо у розробленні та впровадженні в освітньому процесі загальноосвітньої школи комплексу виховних заходів з формування ціннісного ставлення учнів до праці та культури родинних взаємин засобами самопізнання.

Література

1. Амонашвілі Ш. О. Сповідь батька синові. Пер. з рос. / Ш. О. Амонашвілі. – Хмельницький : Подільський культурно-просвітительський центр ім. М. К. Реріха, 2009. – 96 с.
2. Євтух М. Б. Культура взаємин : підручник / М. Б. Євтух, Т. В. Черкашина. – Черкаси : Издатель Чабаненко Ю. А., 2012. – 340 с.
3. Евтух Н. Б. Педагогическая система самопознания и личностно-профессионального самосовершенствования : учебник для педагогических работников / Н. Б. Евтух, Т. В. Черкашина. – Черкасы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2017. – 348 с.
4. Евтух Н. Б., Пиньковская Э. А., Черкашина Т. В. Методики личностно-профессионального самосовершенствования субъекта педагогической деятельности на основе самопознания : учебно-методическое пособие / Н. Б. Евтух, Э. А. Пиньковская, Т. В. Черкашина. – Черкасы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2016. – 406 с.
5. Макаренко А. С. Пед. соч.: В 8 т. Т.5. – М. : 1983-1986.
6. Словник української мови. В 11 т. Т. 4. – К. : Наук. думка, 1973. – 840 с.
7. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К.: Рад. школа, 1984. – 288 с.
8. Пиньковская Э. А. Духовное материнство / Э. А. Пиньковская. – Черкасы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2013. – 188 с.

РОЛЬ ТРУДА В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ УЧАЩИХСЯ

Л. А. Северинчук

В статье раскрывается значение развития ценностного отношения учащихся к труду с целью повышения их культуры семейных отношений. Проанализированы взгляды педагогов-классиков и современных ученых по вопросу трудового воспитания в семье. Рассмотрены отдельные аспекты проблемы формирования трудолюбия. Описаны различные виды труда. Обоснована необходимость сознательного овладения учащимися навыками самопознавательной деятельности.

Ключевые слова: труд, семейные взаимоотношения, культура семейных взаимоотношений, самопознавательная деятельность.

THE ROLE OF LABOR IN THE PROCESS OF FORMATION OF CULTURES OF FAMILY RELATIONS

L. A. Severynchuk

The article reveals the importance of developing the value of students' attitude to work in order to enhance their culture of family relationships. The views of pedagogues-classics and modern scholars on labor education in the family are analyzed. Some aspects of the problem of forming hard work are examined. Various types of labor are described. The necessity of conscious mastering of students' skills of self-knowledge activity is substantiated.

Keywords: Labor, family relationships, culture of family relationships, self-identifying activity.

Северинчук Людмила Анатоліївна – аспірант Інституту проблем виховання НАПН України, начальник служби у справах дітей Черкаської райдержадміністрації (м. Черкаси, Україна). E-mail: 9839553@ukr.net

Severynchuk Liudmyla Anatoliyivna – Postgraduate student of Institute of Problems on Education of NAPS of Ukraine, the Head of y Children's Affairs of CherkassState Administration (Cherkassy, Ukraine). E-mail: 9839553@ukr.net

UDC: 37::316[008+14]

SOCIOLOGICAL ASPECT OF THE EUROPEAN HUMANISTIC PEDAGOGICAL MODEL FROM A VIEWPOINT OF THE PEDAGOGY HISTORY

V. V. Sizov

The article deals with the issues of formation of basic approaches to creation of the general education paradigm from a viewpoint of sociocultural regularities specific to each relatively isolated culture. The article content addresses processes and peculiarities of formation of the European humanistic pedagogy as a result of social and economic processes and historically established traditions of society. This paper represents the issue of the pedagogy social function as a factor ensuring future opportunities of social development. The analysis of M. Weber's study «The protestant ethic and spirit of capitalism» serves a basis for the paper content. Weber uses the sociocultural approach in defining sources and values of the present-day European society. By projecting the Weber's method to the traditional system of education and study in the